

Sorø nye kirkegård

Akademigartner, havearkitekt m. d. h.
TORBEN MICHÉLSEN

Kirkegårdsudvidelserne i Danmark følger stort set befolkningstilvæksten. Det er i de større købstæder, de steder hvor der foregår en industriel ekspansion og i storbyernes omegn der bliver behov for større kirkegårdsarealer. Der har i mange år været regnet med at der til enhver tid bør forefindes $\frac{1}{2}$ kistegravleje pr. indbygger i hvert sogn.

D.v.s. at de fleste landsbykirkegårde og storbykirkegårde ikke har behov for udvidelse idet de ligger i områder med faldende indbyggerantal.

Således vil forholdet være så længe de nuværende bopælsregler (uden sogns boende har minimale muligheder for at erhverve et nyt gravsted) og så længe der „holdes lidt igen“ med salg af gravsteder før der foreligger dødsfald især hvis kirkegården nærmer sig maximum udnyttelse.

En grundig gennemgang af de pågældende kirkegårdsprotokoller og tegninger vil sandsynligvis gøre det klart, at udvidelse og muligvis endda omlægning ikke er og måske aldrig vil blive påkrævet.

Alligevel er en gennemarbejdning af eventuelle udvidelsesmuligheder meget gavnlig af hensyn til de byplanmæssige forhold og med henblik på en mere rationel vedligeholdelse, ønsket om at „fred“ bestemte afdelinger eller detaljer o.s.v.

Som eksempel på gennemarbejdning af udvidelsesbehovet for en købstadskirkegård i et område med jævn vækst skal her bringes Sorø nye kirkegård. Med sine godt 800 års uafbrudt virke er Sorøs „begravelsesvæsen“ landets ældste. (Sorø klostres første prior tiltrådte ca. 1142-45). Den gamle kirkegård kunne i slutningen af forrige århundrede ikke udvides mere og det blev nødvendigt at påbegynde en assistentskirkegård udenfor akademiterritoriet.

I godt 10 år blev det overvejet hvor den skulle ligge. Landskabsgartner Edw. Glæsel fik opgaven og fremkom med flere placeringsforslag. Den endelige placering har vist sig at være den helt ideelle. Så centralt som det er muligt for byens og kirkens beliggenhed. I ly af fredsskov (med gældende fredningsgrænse) indskudt som en „kile“ mellem byen og skoven med mulighed for udvidelse både mod nord og syd. Især er det vigtigt stedse at holde „nordfronten“ åben af hensyn til en ideel og harmonisk udvikling. Her er der kolonihaver, der engang succesivt kan opsiges når der bliver brug for jorden (jfr. fig. 17).

Kirkegården blev anlagt 1904-05 helt efter Edw. Glæsels plan; første begravelse fandt sted 11. november 1906. I de forløbne snart 60 år er der

*Sorø ny og gamle kirkegård
med omgivelser
Mål 1:7000*

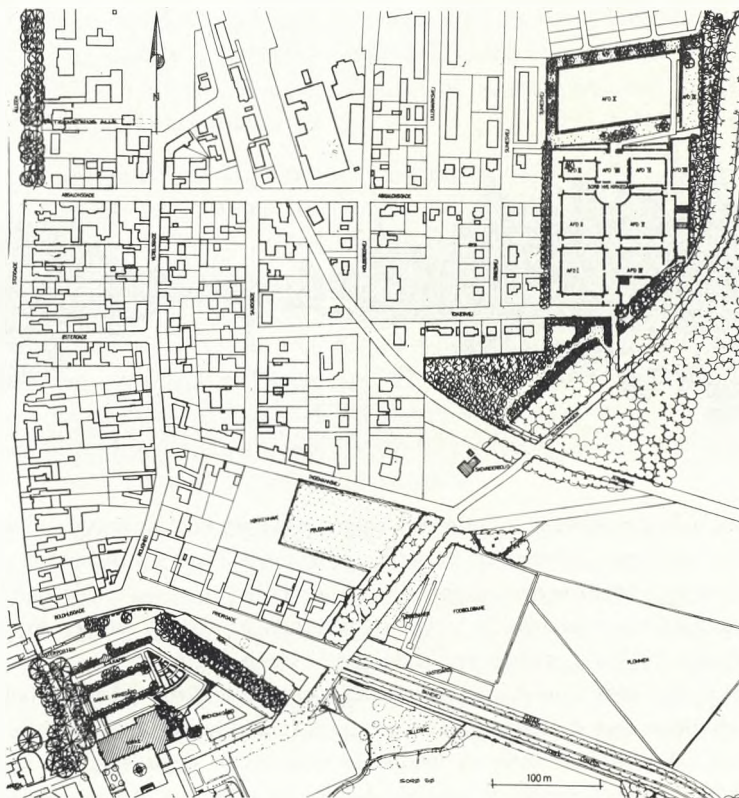

Fig. 17

begravet ca. 2500. Den ualmindelig gode og fremsynede plan har virket fortræffeligt. Alle gravgårdene er indrammede af 3 m høje avnbøghække, der skaber den ønskede harmoni ved kirkegårdens opdeling i rum. Et beskedent antal monumenter og træer danner gravgårdsinteriøret og det ydre rum begrænset af skoven samt kirkegårdens omkransende træer danner en arkitektonisk samlende enhed, der samtidig virker som orienterende moment for den besøgende.

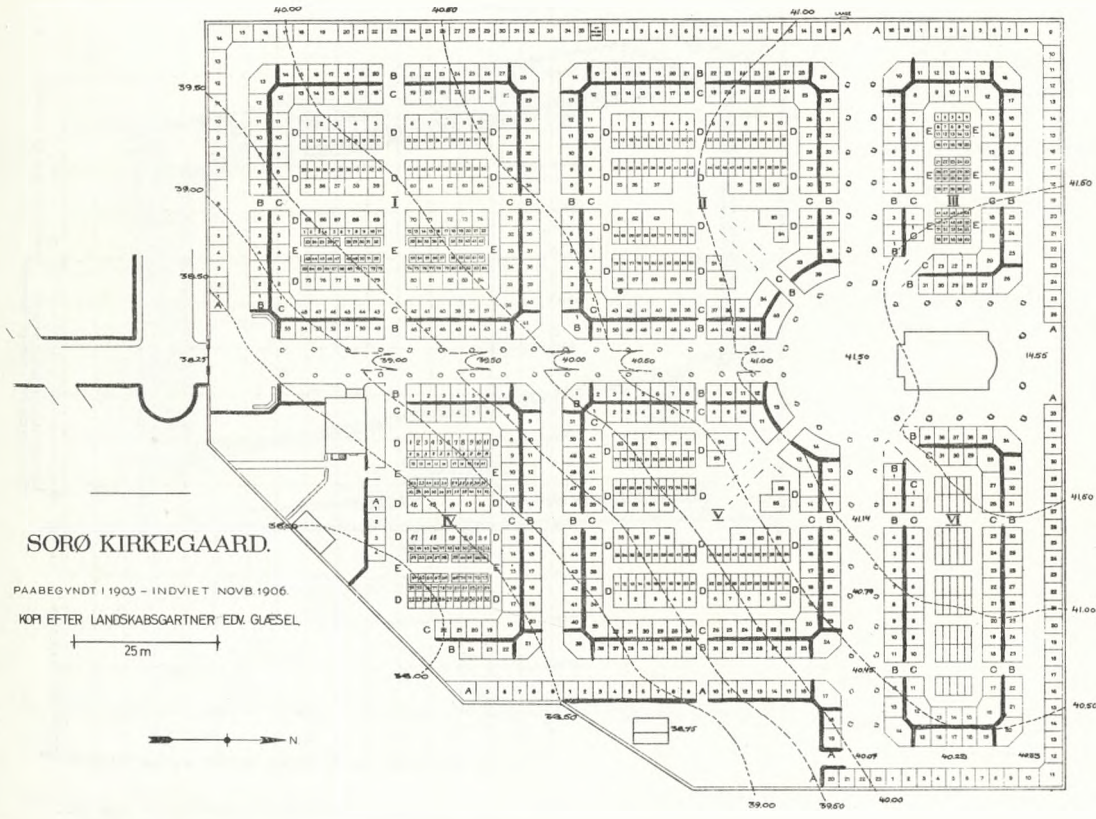
At der er valgt avnbøg er meget heldigt idet denne er fuldstændig hårdfør og tåler fuldtud tilbage- og nedskæring samt klipning med elektrisk maskine, der nu har nedsat vedligeholdelsesudgifterne til en rimelig størrelse.

Belægningssystemet har derimod ikke rigtig kunnet følge med den voldsomme demokratiske udvikling i vort århundrede.

Gravstedsbelægningen var nærmest indrettet standsvis med større „dyre“ gravsteder yderst opad hække og mur aftagende i størrelse og pris indad med børnegrave inderst.

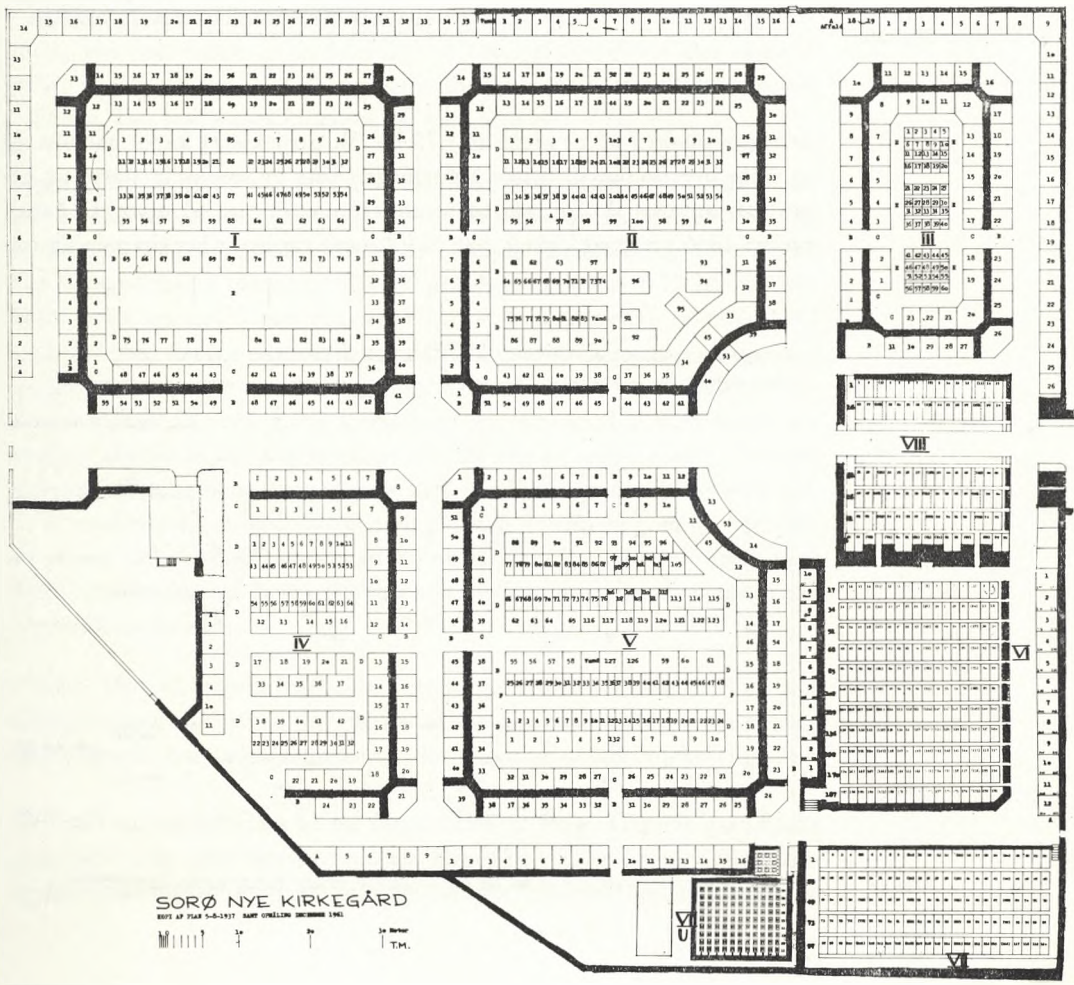
I 1940 lod derfor daværende akademigartner Georg Georgsen de endnu ikke benyttede gravgårde omlægge (fig. 19) således, at der i disse indrettedes ensartede fællesorienterede (østvendte) grave.

Samtidig sløjfedes nogle unødvendige gange i de ældre afdelinger, der herved blev mere intensivt udnyttede. Herved hævedes antallet af gravpladser fra oprindelig projekteret 1800 til 2100 kistegravpladser og 150

Edward
 Glæsels
 forslag 1903
 Mål 1:1500

Fig. 18

Opmåling
 1961
 Mål 1:1000

Fig. 19

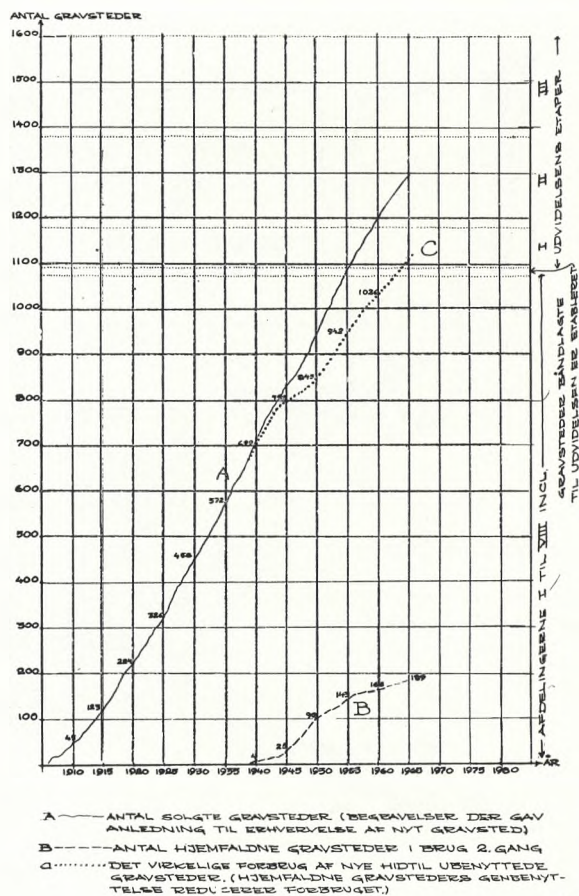

Fig. 20

urnegravpladser på et areal af 1,75 ha. Et projekteret kapel har vist sig at være overflødig så længe kirkegården ikke er væsentlig større og begravelsesantallet ikke udgør mere end gennemsnitlig 65 årlig. Et kapel, opført 1864 nær ved kirken, har hidtil mere rigtig og hensigtsmæssig væ-

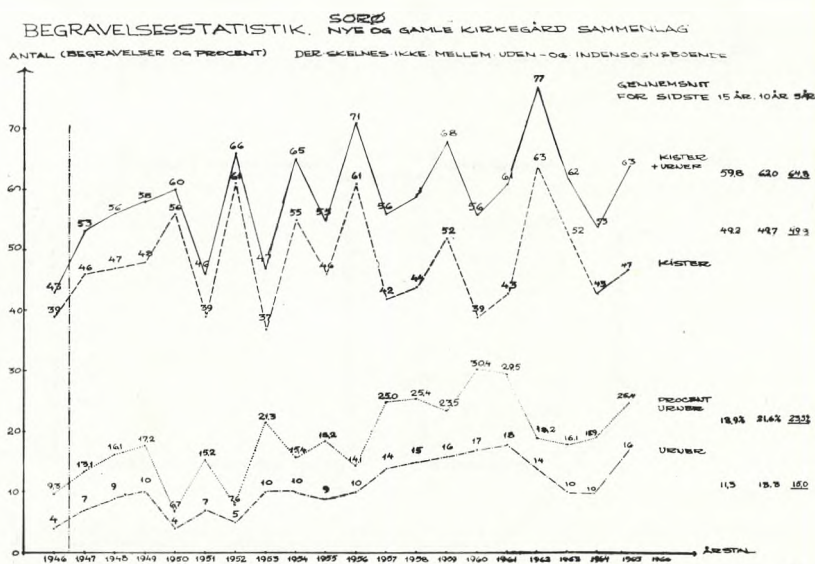
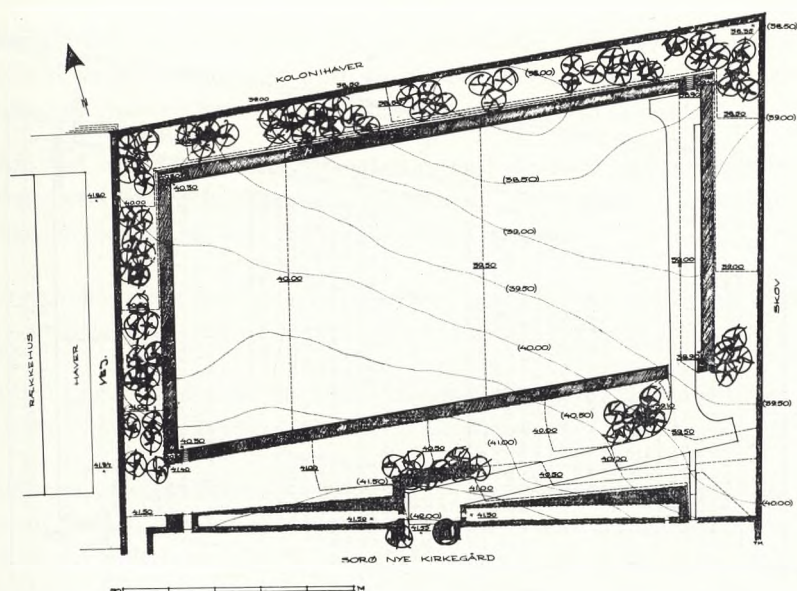

Fig. 21

Georg Georgsen
og Torben Michelsen,
havearkitekter m. d. b.

Skitseforslag til udvidelse
af
Sorø nye kirkegård

Fig. 22

ret benyttet. Kapelpladsen er derfor sløjfet og udlagt til gravgård (i 1962).

Omkring 1960 stod det helt klart at en udvidelse af kirkegården måtte være klar til ibrugtagen 1964. Fig. 20 viser hvilke årstal de forskellige afdelinger af kirkegården vil være fuldt belagt hvis de tages i brug succesivt. Kurvens forløb er en funktion af antal af ny-erhvervelse af gravsteder, der igen afhænger af sognets indbyggerantal samt urneprocenten, (der kun kan fastlægges indenfor en kort årrække) (fig. 21).

Begge dele kan imidlertid afbildes grafisk og bestemmes med brugbar sikkerhed. En ubestemt faktor var det i en årrække at der rådede tvivl om Sorø gamle kirkegårds anvendelse som begravelsesplads fremover. Med sine 476 gravsteder svarende til 1000 gravlejer indenfor 0,72 ha har den hidtil været normalt benyttet bortset fra nogle år omkring og efter 1944 hvor der efter daværende akademigartner Georg Georgsens plan blev foretaget en stærkt tiltrængt omlægning. Kirkegårdsledelsen har hidtil fundet det rigtigst at Sorø gamle kirkegård fortsætter med at være begravelsesplads således at det stadig er en frivillig sag at vælge gamle eller nye kirkegård. Begrundelsen er at gamle kirkegård ligesom den tilhørende kirke er smukkeste og ærligst i sit udtryk når den i form og fremtoning viser en så stor del af sin 800-årige udvikling som mulig. Gravkulturen bør i dette tilfælde ikke gå helt i stå og ende med en græsplæne med enkelte hensmuldrende sten.

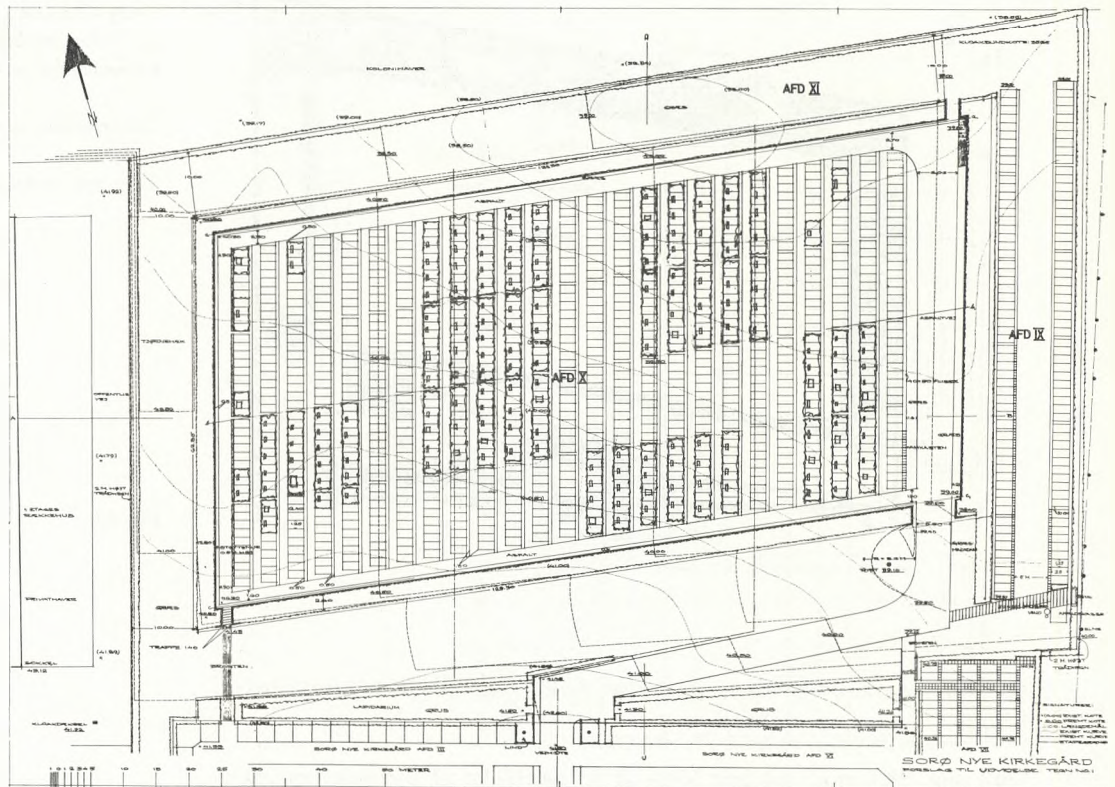
I tiden 1960-61 udarbejdedes et skitseprojekt til udvidelse af Sorø nye kirkegård med 1,35 ha af daværende akademigartner Georg Georgsen og undertegnede har siden udarbejdet det endelige detailprojekt (fig. 22).

Det stod os hurtigt klart at en fortsættelse af Edw. Glæsels planskema ikke var mulig, idet den nuværende kirkegård ligger på en sydøstkrånende bakke mens udvidelsesområdet skråner mod nord-øst med ca. 5 m

Sorø nye kirkegård

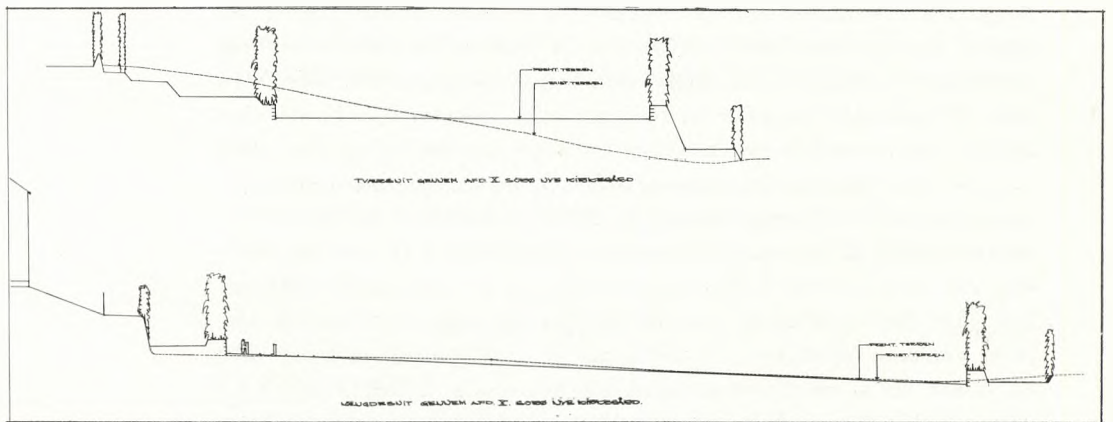
Endelig projekt
til udvidelse
Mål 1:1200

Fig. 23

Længde- og tværsnit

Fig. 24

højdeforskel. At fortsætte hovedvejen lige ud ville forårsage en overskæring af arealet på en meget grim og uhensigtsmæssig måde og for stedse ødelægge chancen for en heldig yderligere udvidelse mod nord.

Forslaget består af en hovedgravgård rummende 1000 kistegravlejer. Rummets skævhed fremkom af arealets form og af ønsket om at gravmonumenterne ikke bør stå i lige rækker bag hverandre.

Gravgården omkranses af en græsklædt jordvold beplantet øverst med pyramidetakshæk, der skal vokse op i 6-8 meters højde.

Vejen til gravgården får et tilpas jævnt fald (1:20) og drejes ind i østenden hvorimod alle gravmælernes forsider rettes.

Udenom gravrummet anlægges en ca. 10 m bred græsklædt zone med jævnt fald fra sydvest til nordøst på 3 meter mens gravgården har et jævnt stik østligt fald på 130 cm på 110 meter (1,2 %) for at modvirke dannelse af vandpytter. Yderarealet tilplantes med hjertetræer, *Cercidiphyllum japonicum*, der skal udgøre en fremtidig „urnelund“ med plads til ca. 4000 urnegravpladser hvoraf de ca. 3000 uden afmærkning. Hjertetræet fælder alle bladene på få dage i midten af oktober – i god tid før grandækningen –. Træet er lyst og „let“, tåler dog ikke stærk grenbeskæring men gerne rodbeskæring.

Arealet er mod vest begrænset af en ildtornehæk, *pyracantha coccinea*, der vokser opad et trådpletværkshegn. Mod nord og øst af almindelig tjørnehæk forstærket af trådpletværkshegn der helt skjules.

Fig. 23 viser det færdige udvidelsesprojekt, der indsendtes den 28. februar 1962. Gravgården har en ideel størrelse. 25 gravrækker à 40 gravpladser, der kan erhverves enkeltvis eller flere sammen. Som det fremgår af planen kan gravstedsbelægningen smukkeste ske gruppevis med åbne græsflader ind imellem. Den viste flisebelægning af mørke betonfliser lægges efterhånden som der bliver behov herfor. Der kan udmærket etableres „monumentale“ fritliggende gravsteder på samme måde som i ældre afdelinger idet der kan tilkøbes omgivende græsudlagte gravpladser efter behag og til eventuel salg senere, om ønskes. Der er her som overalt på Sorø kirkegårde *ingen* servitutter mod gravmæler. Sådanne ville efter kirkegårdsledelsens mening udelukke de fleste kunstneriske tilløb til værdifulde gravmæler. Der gøres derimod en del for at skabe harmoni mellem de forskelligartede gravsten ved hensigtsmæssig beplantning. Det skulle heller ikke her blive nogen vanskelig sag.

Gravgården kan anlægges og vedligeholdes efter de mest avancerede metoder. Der kan, om nødvendig, udgraves med maskine *første gang* begravelse finder sted.

Som det har været tilfældet med mange kirkegårdsprojekter i de senere år er også dettes udførelse blevet forsinket. Da bevillingen til projektet 2 år efter indsendelsen ikke forelå og udvalget af ledige gravsteder på de ældre afdelinger af kirkegården var betænkeligt lavt måtte 2 gravrækker i arealets østlige del anlægges i hast (afd. IX). Af figur 23 ses det hvilken æstetisk svækkelse der heraf opstår. Projektets hovedidé: En græsklædt

„urnelund“ helt omkransende en precis kistebelagt gravgård forflygtiges herved noget.

Der vil nu gå mindst 1 gravfredsperiode før afd. IX kan anvendes helt efter sin hensigt. Efterhånden som gravstederne her sløjfes eller hjemfalder plantes hjertetræer og arealet anvendes til græsudlagte anonyme kistegrave og urnegrave. Det er vigtigt at den græsdedkede „urnelund“ omkranser hele gravgården.

1965-66 udarbejdedes et forslag til ny kirkegårdsmur langs Sorø nye kirkegårds vestgrænse. I 1903 var der kun råd til at opføre mur langs indgangssiden mod syd samt et kort stykke langs vest og østgrænsen. I murprojektet er indeholdt en ny indgangsportal, hvorigennem store lastbiler med gran, grus o. lign. kan køre. Den første portal opført i 1905 var desværre underdimensioneret og tillader kun passage af mindre vogne. Portalen vil blive bevaret idet alle ligtog føres ind denne vej.

Ligeledes er i samme tidsrum udarbejdet projekt til ny materialgård og materialhus med vognport (jfr. fig. 17). Begge bygningsprojekter af arkitekt m.a.a. Søren Lotz.

November 1965 fik kirkegården overdraget 0,5 ha hvor der plantes gran-skov således at kirkegården kan være selvforsynende med gran til pyntning ved begravelser og med særlige granarter til vinterdækning. Senere kan en del af arealet anvendes til planteskole og til bladkompostering. I februar kom den endelige bevilling fra myndighederne. De indledende jordarbejder kunne dog udføres i efteråret 1965. Oktober 1966 er anlægsarbejderne færdige. Sorøs kirkegårde tæller da 4300 kistekravpladser og samme antal urnegravpladser på ialt 4,0 ha.

Efter prognosen vil det vare ca. 30-35 år før Sorøs kirkegårde er fuldt belagt. Længere er det ikke muligt at se frem i tiden.

Skal der bygges krematorium og kapel længere nordpå i forbindelse med yderligere udvidelse efter et endnu mere avanceret formskema?

Bliver der ikke nogensinde brug for mere kirkegård?
– eller bliver den belagt på engang?